

ОБСЕ Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Конституційний Суд України
за підтримки
Координатора проектів ОБСЕ в Україні

Доктринальні підходи в діяльності Конституційного Суду України

Збірник матеріалів і тез
науково-практичної онлайн-конференції

УДК 364.62-785.62:364.63-051](072)

C79 Доктринальні підходи в діяльності Конституційного Суду України: зб. матеріалів і тез наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 28 жовтня 2020 р). Київ: Ваіте, 2020. 100 с.

ISBN 978-617-7627-25-7

© Конституційний суд України, 2021
© Колектив авторів
© ВАІТЕ, 2021
© Координатор проектів ОБСЄ в Україні

ОБСЄ Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Видано за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні. У цій публікації висловлено виключно погляди авторів. Вони не обов'язково збігаються з офіційною позицією Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Зміст

О. Тупицький. Вступне слово	5
---------------------------------------	---

СЕКЦІЯ І. ДОКТРИНА ПОДІЛУ ВЛАДИ: СУЧАСНІ КОНТЕКСТИ

М. Баймуратов. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в сучасному розумінні влади	8
В. Городовенко. Інституційна незалежність судової гілки влади в Україні у системі «стримувань і противаг»	13
Б. Кашиновський. Феномен публічної влади як спільної управлінської діяльності державних та самоврядних органів	17
В. Ковальчук. Конституціоналізм чи популізм: про ціннісний вибір в умовах демократичної трансформації	21
М. Костицький. Конституційний Суд і правова доктрина	25
Л. Москвич. Незалежна судова влада як фундаментальна цінність правової держави	29
О. Нестеренко. Свобода висловлювання та інформації в контексті права викривача поширювати суспільно необхідну інформацію, що була віднесена до інформації з обмеженим доступом	32
О. Томкіна. Методологічний підхід до проблеми статусу Конституційного Суду України в контексті принципу поділу влади: окремі зауваги	35
А. Янчук. Конституційне оновлення: від секторальних змін до загальнонаціонального проекту єднання	38

СЕКЦІЯ ІІ. ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЗАХИСТУ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ: ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ ТА СИСТЕМА ГАРАНТУВАННЯ

О. Бориславська. Людська гідність у конституційній інтерпретації соціальних прав	44
С. Вавженчук. Трудова правосуб'єктність у контексті рекодифікації трудового законодавства України: постановка проблеми.	50
В. Колісник. Соціальна держава та звуження обсягу прав людини	53
Н. Кузнецова. Роль рішень Конституційного Суду України у формуванні судової практики та рекодифікації Цивільного кодексу України	56
Н. Оніщенко. Гідність людини у фокусі забезпечення та захисту соціальних прав	58

П. Пушкар. Взаємодія (взаємний вплив) конституційно-правової доктрини в країнах-членах Ради Європи із практикою ЄСПЛ та виконанням рішень ЄСПЛ	61
Т. Слінько. Людська гідність як джерело конституційних прав і свобод людини і громадянина	69
О. Петришин. Практика розгляду конституційних скарг у забезпеченні та захисті прав людини	74
В. Сокурєнко. Принципи соціальної держави в ракурсі деяких актів Конституційного Суду України	76
Д. Терлецький. Виконання рішень Конституційного Суду України про неконституційність правових актів або їх положень	82
О. Щербанюк. Людська гідність у конституційній аргументаційній практиці	85

СЕКЦІЯ ІІІ. МІРИЛО ПРАВОВЛАДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В. Кампо. Засади верховенства права в культурологічній доктрині академіка І. Дзюби	88
С. Різник. Забезпечення конституційності нормативних актів як елемент верховенства права	95
С. Ткаченко. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України	97

О. ЩЕРБАНЮК,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
член Науково-консультативної ради
Конституційного Суду України

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ У КОНСТИТУЦІЙНІЙ АРГУМЕНТАЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

Поняття людської гідності має різноманітні форми у конституційному дискурсі. Вона є філософською основою прав людини¹. Варто відзначити вагомий внесок І. Канта в розуміння концепції гідності². Німеччина є колыскою сучасної філософсько-правової концепції людської гідності³. Х. Вальтер стверджує, що Федеральний Конституційний Суд Німеччини визначив людську гідність як найвищу цінність Основного Закону, що пронизує сутність і дух всього документа⁴, а також «центр схеми конституційних цінностей»⁵ та «основним конституційним принципом, що домінує у всіх розділах конституції. Сучасні конституції проголошують людську гідність найвищим принципом або фундаментальною цінністю⁶. Також людська гідність розуміється і захищається як самостійне конституційне право або формулюється за допомогою інших конституційних прав людини. Гідність з'явилась у практиці конституційних судів значно пізніше за проголошення фундаментальних прав, в середині ХХ ст.

Людська гідність стала центральним правовим поняттям у всьому світі і дедалі частіше застосовується у судових рішеннях різних юрисдикцій, в тому числі в країнах, які не включають її до своїх конституцій. Однак через визнану розмитість концепції і вчені, і судді виявили багато труднощів у її застосуванні та конкретні виклики, які постали перед верховенством права. Ця концепція набуває різних форм. Вона закладена у західних конституціях, хоча конституційні суди та науковці, як правило, не мають єдності щодо її значення та змісту. Наслідки відсутності дефініційного консенсусу спостерігаються у рішеннях конституційних судів, які посилаються на поняття людської гідності у власних актах. Національні конституційні суди чи інші суди останньої інстанції, наприклад, як найвищі охоронці конституційних прав

¹ Kateb G. Human Dignity, Cambridge (Ma.), The Belknap Press of Harvard University Press, 2011; GRIFFIN James, On Human Rights, New York, Oxford University Press, 2008.

² Kant I. The Groundwork for the Metaphysics of Morals, New Haven, London, Yale University Press, 2002 [1785]

³ Becchi P. La dignità umana nel Grundgesetz e nella costituzione italiana, in Rigion Pratica no1, 2012.

⁴ Walter C. Human dignity in German constitutional law., in The principle of respect for human dignity, European Commission for Democracy Through Law, Montpellier, Proceedings of the UniDem Seminar, 1998.

⁵ Там само.

⁶ Eckert J. Legal Roots of Human Dignity in German Law, in The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse, Kretzmer D. and Klein E. (dir.), The Hague, Kluwer Law International, 2002, p. 41-53; Klein E. Human Dignity in German Law, in The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse, op. cit., p. 145-159.

людини¹ часто відповідають за визначення змісту та обсягу концепції правозастосування. Цей погляд на гідність як на основу прав людини або як на основоположний конституційний принцип панує в багатьох нових демократіях, у тому числі в Україні.

Як використовується людська гідність у судових рішеннях і якими є труднощі в юридичному застосуванні цього поняття?

Юридична аргументація конституційних судів щодо людської гідності перебуває в центрі як теорії, так і практики. Конституційні суди розглядають людську гідність по-різному. Вона має дуже багато проявів, що зумовлює різне застосування і ставить великі виклики перед верховенством права. Це зумовлено тим, що в сучасній науці існують різноманітні концепції людської гідності (релігійні, соціальні, світські, лібертеріанські, індивідуалістичні, комунітарні). І, безумовно, від того, чи суддя є лібералом, чи консерватором, залежить і аргументація судового рішення. Ми можемо спостерігати на прикладах судових рішень, як людська гідність ставала аргументом, по суті, протилежних за змістом рішень конституційних судів. Більше того, були рішення, де гідність була не основним, а допоміжним аргументом.

Одним з рішень, що збурило польське суспільство, було рішення Конституційного Трибуналу з приводу заборони абортів жінкам у зв'язку з тим, що буде порушуватися гідність ненароджених дітей. Тут, на мою думку, йдеться про балансування правових цінностей. Тому юридична аргументація має стосуватися балансу цінностей.

Так, багато правових систем не вважають, що право на життя ембріона є більшим права жінки на вільний вибір дій щодо свого тіла. Більше того, існує заборона переривання вагітності лише після певного періоду вагітності або дозволяються аборти лише у медично обґрунтованих випадках. В останній конфігурації питання про те, що означає «медично обґрунтований» аборт, не регулюється далі, що зумовлює необхідність встановлення в кожному конкретному випадку. Цей приклад ілюструє, як позитивне право може містити апріорний ухил до права на життя ембріона, але чітко визнає групи випадків, що утворюють винятки, оскільки конкретні факти вимагають цього.

Інший приклад практики органів конституційного судочинства мав місце у Франції. Так, у жовтні 2020 р. Конституційна рада Франції визнала неконституційними положення КПК, яке створювало перешкоду для звільнення осіб, які перебувають під вартою в умовах, що суперечить ст. 3 Конвенції. Оскільки, на думку Конституційної ради, судові адміністративні органи мають забезпечити, щоб позбавлення волі осіб, які перебувають під вартою, за будь-яких обставин здійснювалися з повагою до гідності особи. І, безумовно, це рішення стало підставою для прийняття нового закону, який повинен бути прийнятий до 1 березня 2021 р.

Можемо згадати відому практику Верховного Суду США по делікатним питанням одностатевих шлюбів, абортів тощо. Більше того, Верховний Суд Канади визначив, що людська гідність – це абстрактне і суб'єктивне поняття, яке може стати складним у застосуванні, а особливо коли йдеться про зважування з правом рівності. І, безумовно, там, де може бути порушена гідність особи, навіть якщо ми говоримо про особу, яка тримається під вартою, порушується її гідність та гідність інших осіб. Безумовно, на сьогодні є багато дискусій з цього приводу.

¹ Ст. 1, п. 1 Закону про Конституційний Суд, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 64/07 – офіційний зведений текст та 109/12: «Конституційний Суд є вищим органом судової влади для захисту конституційності, законності, прав людини та основних свобод».

Також людська гідність була застосована як лакмусовий папір на конституційність владного акта у справі щодо муніципального акта про присвоєння вулиці імені Йосипа Броз Тіто, президента колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (СФРЮ). На думку Суду, такі дії публічних органів суперечать принципу поваги людської гідності, основа якої лежить у ст. 1 Конституції, яка визначає Республіку Словенію демократичною республікою¹.

Це рішення цікаве з двох причин: по-перше, в ньому вперше Конституційний Суд Словенії в п. 6 посилався як на самостійний принцип та головний аргумент у процесі прийняття Судом рішення; по-друге, цим рішенням Суд встановив, що людська гідність є важливим елементом принципу демократії. Суд спочатку стверджував, що «аспект людської гідності є юридично-етичною основою сучасних держав на основі концепції конституційної демократії, тобто на презумпції, що влада повинна бути обмежена певними основними правами і свободами, на які люди мають право через належну їм цінність».

Також слід звернути увагу на те, що людська гідність ставить перед верховенством права важливе питання, оскільки ми також повинні пам'ятати і про принцип правової визначеності, а у гідності є багато проявів. Більше того, якщо проаналізувати рішення вищих і конституційних судів, ми бачимо, що людська гідність як аргумент була використана як у справах «за», так і «проти» в таких питаннях, як евтаназія, свобода слова, соціальні права і так далі. Тобто проблема існує. Як знайти баланс? На сьогодні вчені почали активно звертати увагу на аргументацію судового рішення.

Слід бути обережними у використанні концепції гідності. Наприклад, лунають думки, що якщо немає визначення терміна «гідності» в Конституції України, тому, відповідно, й судді можуть мати різні позиції. А на мою думку, аналіз преамбули та положень Конституції України дає підстави стверджувати, що «людська гідність» не обмежується винятково соціальними правами.

На підставі Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод можна стверджувати, що людська гідність є основною цінністю, яка пронизує весь правовий порядок конституційної держави, і у зв'язку з цим об'єктивно впливає на всі акти органів державної влади. Тобто кожна людина має рівну і абсолютну внутрішню цінність, оскільки вона є людиною. Повага до людської гідності передбачає захист особи проти невиправданого втручання держави. Як основна цінність конституційного ладу людська гідність знаходить нормативне вираження у численних положеннях Конституції, насамперед в положеннях про права людини, які захищають різні аспекти людської гідності.

Отже, людська гідність є джерелом прав людини і передумовою поваги до інших прав людини, фундаментальною цінністю всієї конституційної системи та інтерпретаційним інструментом для тлумачення Конституції.

¹ Ст. 1, п. 1 Закону про Конституційний Суд, Офіційний вісник Республіки Словенія, № 64/07 – офіційний зведений текст та 109/12: «Конституційний Суд є вищим органом судової влади для захисту конституційності, законності, прав людини та основних свобод».